

**FITXA IDENTIFICATIVA****Dades de l'Assignatura**

|                      |                                                       |
|----------------------|-------------------------------------------------------|
| <b>Codi</b>          | 33853                                                 |
| <b>Nom</b>           | Tècniques historiogràfiques d'investigació documental |
| <b>Cicle</b>         | Grau                                                  |
| <b>Crèdits ECTS</b>  | 6.0                                                   |
| <b>Curs acadèmic</b> | 2023 - 2024                                           |

**Titulació/titulacions**

| <b>Titulació</b>                        | <b>Centre</b>                    | <b>Curs</b> | <b>Període</b>      |
|-----------------------------------------|----------------------------------|-------------|---------------------|
| 1007 - Grau d'Informació i Documentació | Facultat de Geografia i Història | 3           | Primer quadrimestre |

**Matèries**

| <b>Titulació</b>                        | <b>Matèria</b>                                  | <b>Caràcter</b> |
|-----------------------------------------|-------------------------------------------------|-----------------|
| 1007 - Grau d'Informació i Documentació | 8 - Fundamentos y metodologías de investigación | Obligatòria     |

**Coordinació**

| <b>Nom</b>                   | <b>Departament</b>                                               |
|------------------------------|------------------------------------------------------------------|
| CORTES ESCRIVA, JOSEPA MARIA | 361 - Història Medieval i Ciències i Tècniques Historiogràfiques |
| VICIANO NAVARRO, PAU         | 361 - Història Medieval i Ciències i Tècniques Historiogràfiques |

**RESUM**

Es tracta d'una matèria obligatòria en què s'analitza i comprèn l'aventura gràfica de l'escriptura llatina en el món occidental, i en concret en la Península Ibèrica, des del segle V fins al segle XV, en els seus diferents espais, temps i formes a través de la lectura dels diferents tipus d'escriptures en llibres i documents. Paral·lelament, i en cada període històric, s'analitzen les tipologies documentals més representatives produïdes per la cancelleria reial i pels notaris i es tracten les qüestions relacionades amb la datació i validació dels documents. S'obri el camí als que s'inicien i posen en contacte amb disciplines directament relacionades amb les fonts documentals com són la Paleografia i la Diplomàtica, necessàries per a la formació dels futurs professionals en Informació i Documentació



## **CONEIXEMENTS PREVIS**

### **Relació amb altres assignatures de la mateixa titulació**

No heu especificat les restriccions de matrícula amb altres assignatures del pla d'estudis.

### **Altres tipus de requisits**

## **COMPETÈNCIES**

### **1007 - Grau d'Informació i Documentació**

- Capacitat d'organització i planificació del treball.
- Comunicació oral i escrita en la llengua nativa.
- Presa de decisions.
- Reconeixement de la diversitat i la multiculturalitat.
- Coneixement d'altres cultures i costums.
- Compromís amb el principi d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones.
- Habilitat per a la identificació, autenticació i avaluació de fonts i recursos d'informació.
- Capacitat per a analitzar i indexar el contingut dels documents d'acord amb el llenguatge documental adoptat i organitzar aquesta informació utilitzant els mitjans tecnològics disponibles per a l'anàlisi, emmagatzematge i recuperació d'aquesta informació.

## **RESULTATS DE L'APRENENTATGE**

1. L'estudiant serà capaç d'identificar i distingir les tipologies escripturàries en llibres i documents que mostra la història de la cultura escrita en la Península Ibèrica.
2. L'estudiant serà capaç d'identificar i distingir les tipologies documentals més representatives de cada període històric.
3. L'estudiant estarà en condicions de resoldre els problemes de datació i validació que oferisquen els documents.
4. L'estudiant entrarà en contacte amb la Paleografia llatina, la Diplomàtica i la Cronologia com a ciències i tècniques historiogràfiques fonamentals per a la investigació documental.
5. L'estudiant haurà adquirit els principis doctrinals i tècnics indispensables per a la correcta lectura, transcripció, datació i comprensió de textos manuscrits de distintes èpoques.



## DESCRIPCIÓ DE CONTINGUTS

### 1. L'escriptura llatina en la tardana antiguitat i en l'Alta Edat Mitjana en la Península Ibèrica

Després d'una breu introducció sobre terminologia per a l'anàlisi de les escriptures, l'objectiu d'aquest tema es centra en el coneixement de l'escriptura romana a Espanya en el període hispà-romà i en l'època visigoda a partir de les diferents fonts conservades en pedra, bronze, pissarra i còdexs. S'estudien les característiques gràfiques de l'escriptura capital, uncial, semiuncial i minúscula cursiva fins a arribar a la formació de l'escriptura visigòtica. Amb el suport de facsímils s'introdueix a l'estudiant en la lectura de l'escriptura visigòtica redona i visigòtica cursiva, observant les formes de les lletres aïllades, dels nexes i de les lletres majúscules emprades tant en llibres com en documents. Per a una correcta lectura és indispensable el coneixement dels diferents sistemes i signes abreviatius, així com els signes de puntuació i els numerals.

### 2. Del renaixement carolingi al renaixement del segle XII

L'escriptura minúscula carolina representa el primer desenvolupament sistemàtic de les minúscules, que cal considerar com el pas més important en la història de l'escriptura des de la tipificació de l'alfabet romà. Amb l'ús de l'escriptura carolina es desenvolupa una jerarquia de tipus de lletra, que serviran per a indicar la importància de la informació d'un text. En esta unitat temàtica s'estudien les característiques gràfiques que presenta l'escriptura carolina en els còdexs, generalment de tipus litúrgic, i en els documents. Respecte a l'origen de l'escriptura carolina en la Península Ibèrica es distingeixen dues fases ben diferenciades i separades per dos segles, centrant-se l'estudi en l'escriptura carolina a Catalunya. La lectura de documents amb aquest tipus d'escriptura permetrà a l'estudiant conèixer diferents tipologies documentals i iniciar-se en els problemes que puga presentar la datació dels mateixos.

### 3. El període de la cultura escolàstica i de la societat urbana

Les escriptures gòtiques naixen gràficament al començament del segle XII a partir de la carolina, per mitjà d'un canvi tècnic en l'instrument escriptori, que fa la impressió de trencadura en els arcs i traços arrodonits. En aquest període l'escriptura abandona la tradició antiga tant en la composició com en la decoració dels manuscrits. El llibre adopta la forma tractatus, és a dir, el llibre de text de la cultura escolàstica universitària. A partir d'ara les activitats de la lectura i de l'escriptura apareixeran indissolublement unides: es llig quan s'escriu; s'escriu perquè es llegesca, quan es llig, quan es comenta i anota el text llegit. La renovació de l'escriptura de documents va unida a la rellevància política, social i cultural aconseguida pels notaris i pels pràctics del dret i de l'administració. En esta unitat temàtica s'intensificarà la lectura de escriptures cancelleresques, concretament de documents de la cancelleria dels reis de la Corona d'Aragó. Al mateix temps permetrà a l'estudiant conèixer l'estructura interna dels documents públics, els sistemes de datació emprats pels notaris i l'ús del segell per a la validació dels documents.



#### 4. L'època humanística

Entre finals del segle XIII i el primer quart del XIV la unitat gràfica europea reconstruïda durant els dos segles precedents sobre la base de l'escriptura carolina-gòtica, tant en àmbit llibrari com en àmbit documental va començar a mostrar els primers signes de canvi, que es va manifestar en particular en la Toscana, en centres com Florència. El sistema gràfic denominat escriptura humanística procedeix d'Itàlia, i la seua plasmació està vinculada al corrent de pensament que rep el mateix qualificatiu. L'orde gràfic medieval cedia el protagonisme a l'humanístic que la impremta es va encarregar de propagar. En esta unitat s'estudia la recepció de l'escriptura humanística en la Corona d'Aragó en les seues dues modalitats: l'escriptura humanística redona i l'escriptura humanística cursiva o inclinada, tant en manuscrits com en documents públics i privats.

#### VOLUM DE TREBALL

| ACTIVITAT                           | Hores         | % Presencial |
|-------------------------------------|---------------|--------------|
| Classes de teoria                   | 60,00         | 100          |
| Estudi i treball autònom            | 50,00         | 0            |
| Preparació d'activitats d'avaluació | 40,00         | 0            |
| <b>TOTAL</b>                        | <b>150,00</b> |              |

#### METODOLOGIA DOCENT

Hi haurà quatre hores de classes presencials a la setmana, en les quals el professor exposarà aquells aspectes fonamentals que guiaran l'estudiant en la comprensió dels diferents temes. En aquestes classes es tindran en compte tant els continguts de naturalesa històrica com els mètodes i tècniques de les Ciències i Tècniques Historiogràfiques que ajuden a comprendre l'evolució de l'escriptura llatina, la formació i estructura dels documents, els sistemes emprats per a la seua datació, així com els mètodes emprats per a la seua validació.

Per a això, l'alumne haurà d'acudir a les classes amb un **Dossier de material didàctic** que podrà adquirir en el Servei de Reprografia del Centre des del primer dia de classe, en el que trobarà textos, mapes o altres recursos didàctics que complementen l'exposició oral, i sobretot diferents reproduccions d'escriptures sobre manuscrits i documents que li permetran acostar-se al coneixement de les formes gràfiques i a la tipologia documental.

Segons ho requereixca la part corresponent a cada tema, es dedicarà un temps diari a la pràctica de lectura, transcripció, datació i comprensió de testimonis escrits en el que participaran de manera activa els alumnes.

El treball de caràcter pràctic realitzat en l'aula amb el material didàctic serà objecte d'una **avaluació contínua**.



## AVALUACIÓ

**1. Examen:** Consistirà en una prova escrita teòrica-pràctica en la qual es valorarà especialment la precisió i el rigor en el tractament de les dades, la coherència en l'expressió dels continguts i la capacitat de relacionar conceptes. L'examen es realitzarà en la data oficial fixada pel Centre i constituirà un 50% de la nota total. Cal advertir, però, que només faran mitja amb la resta de qualificacions aquells exàmens que obtinguen una **nota mínima de 5**.

**2. Avaluació contínua:** El treball de caràcter pràctic realitzat en l'aula amb reproduccions facsímils serà objecte d'una avaluació contínua per a la qual es realitzaran tres proves. En l'annex a la Guia Docent s'indiquen les dates en què tindran lloc les tres proves previstes. L'avaluació contínua suposa un 50% de la nota total.

Les qualificacions obtingudes en cada una de les proves que integren l'avaluació contínua es mantindran per a la segona convocatòria. En cap cas seran recuperables.

La composició de la nota final s'atindrà, en síntesi, al quadro següent:

Examen final: 50%

Avaluació contínua: 50%

**TOTAL:** 100 %

Esta avaluació parteix de la premissa que la docència en la Universitat de València és, per definició, una docència presencial. En aquest sentit, l'estudiant ha de tindre en compte que l'assistència a les classes és fonamental per a un adequat seguiment dels continguts de l'assignatura. L'estudiant ha de tindre en compte també la possibilitat d'una matrícula a temps parcial quan no li siga possible assistir a la totalitat de les assignatures que componen un curs complet (60 crèdits). Amb tot, s'establirà la possibilitat, en els casos que estiguen adequadament justificats i per a aquells estudiants que ho demanen, de ser avaluat sense necessitat d'assistir a la totalitat o a part de les classes. En estos casos l'estudiant ha de procedir de la manera següent:

- S'ha de comunicar al principi del curs al professor responsable de l'assignatura la incidència per la qual li és impossible assistir a classe, que ha d'estar adequadament justificada de forma documental.
- El professor responsable, a la vista d'aquesta informació decidirà la possibilitat d'avaluació sense assistència total o parcial a les classes de l'assignatura.

Sols es traurà la mitjana entre la nota de l'avaluació contínua i la nota de l'examen final quan ambdues siguen igual o superior a 5.

## REFERÈNCIES

### Bàsiques



- BATTELLI, G. Lezioni di Paleografia, Città del Vaticano, Pontificia Scuola Vaticana di Paleografia e Diplomatica, 19994.
- CAPPELLI, A. Cronologia, cronografia e calendario perpetuo, Milano, Hoepli, 1969.
- CAPPELLI, A. Dizionario di abbreviature latine ed italiane, Milano, Hoepli, 1973.
- CHERUBINI, P.-PRATESI, A. Paleografia latina. Lavventura grafica del mondo occidentale, Città del Vaticano, Scuola Vaticana di Paleografia, Diplomatica e Archivistica, 2010.
- CENCETTI, G. Paleografia latina. Ed. a cura di P. Supino Martini, Roma, Jouvence, 1978.
- MENÉNDEZ-PIDAL DE NAVASCUÉS, F. Apuntes de sigilografía española, Madrid, AACHE, 1993.
- GARCÍA LARRAGUETA, S. La datación histórica, Pamplona, EUNSA, 1998.
- MILLARES CARLO, A. Tratado de Paleografía española, 3ª ed., Madrid, Espasa Calpe, 1983. Tomo I. Texto. Tomo II y III Láminas.
- NUÑEZ CONTRERAS, L. Manual de Paleografía. Fundamentos e historia de la escritura latina hasta el siglo VIII, Madrid, Cátedra, 1994.
- PRATESI, A. Genesi e forme del documento medievale, Roma, Jouvence, 1979.
- PETRUCCI, A. Breve storia della scrittura latina, Roma, Bagatto Libri, 1989.
- RIESCO TERRERO, Á. (ed.) Introducción a la Paleografía y la Diplomática general, Madrid, Síntesis, 1999.
- TAMAYO, Antonio. Archivística, Diplomática y Sigilografía, Madrid, Cátedra, 1996.
- UNIVERSIDAD NACIONAL DE EDUCACION A DISTANCIA (UNED). Paleografía y Diplomática. Unidades Didácticas, Madrid, Universidad Complutense, 1977.
- Vocabulaire International de la Diplomatique, ed. Mª M. Cárcel Ortí, Valencia, Generalitat Valenciana-Universitat de València, 1994. 2ª ed. corregida, Universitat de València, 1997.
- Vocabulaire International de la Sigillographie. Conseil International des Archives. Comité de Sigillographie, Roma 1990.
- ARNALL I JUAN, Mª J.-PONS I GURI, J.M. L'escritura a les terres gironines. Segles IX-XVIII. I. Text i transcripcions. II. Làmines, Girona, Diputació de Girona, 1993, 2 vols.
- CANELLAS LÓPEZ, Á. Exempla Scripturarum Latinarum. Pars prior y Pars altera, Zaragoza 1974.
- CASADO QUINTANILLA, B. Láminas de la Cátedra de Paleografía y Diplomática, Madrid, UNED, 1997.
- GARCÍA VILLADA, Z. Paleografía española, precedida de una introducción sobre la Paleografía latina, Madrid 1923. Reimpresión Bracelona 1974, 2 vol.
- MATEU IBARS, J.-MATEU IBARS, Mª D.. Colectánea paleográfica de la Corona de Aragón. Vol. I Transcripciones, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1992. Vol. II Láminas, Barcelona, Universidad de Barcelona, 1980.
- ROMERO TALLAFIGO, M.-RODRÍGUEZ LIÁÑEZ, L.-SÁNCHEZ GONZÁLEZ, A. Arte de leer Escrituras Antiguas. Paleografía de lectura, Huelva, Universidad de Huelva, 1995.



### Complementàries

- BIBLIOGRAPHIE DE DIPLOMATIQUE MÉDIÉVALE  
<http://theleme.enc.sorbonne.fr/sommaire64.html>
- DPTO. HISTORIA MEDIEVAL Y PALEOGRAFÍA Y DIPLOMÁTICA-UNIVERSITAT DE BARCELONA  
Encontrarás facsímiles, transcripciones y todo tipo de ejercicios de paleografía, diplomática y cronología  
<http://www.ub.edu/contrataedium/intro.htm>
- <http://monasterium.net>